

Лекція 5. Тема 5. Етика і психологія міжстатевих взаємовідносин.

Виховання культури поведінки і спілкування між людьми. Нормативні сімейні ролі. Культура міжстатевих стосунків. Запобігання конфліктним ситуаціям. Попередження сексуального насильства в сім'ї. Роль планування сім'ї в збереженні здоров'я жінок і зниженні материнської та дитячої смертності

Виховання культури статевої поведінки і спілкування між людьми

Наростаюча акселерація створює умови для більш ранньої, ніж у попередні роки, появи у дитини цього нового самовідчуття. Першим серед питань, які цікавлять молодь, стоять питання про психологічні особливості дівчат і юнаків, нормативну статеву поведінку, наслідки ранніх статевих стосунків та засоби контрацепції.

Великі можливості для статевого виховання школярів закладені в навчальних програмах з різних предметів. Уже в молодших класах на уроках рідної мови, читання, природознавства діти знайомляться з такими важливими питаннями, як сім'я, права і обов'язки її членів, взаємодопомога, сімейні традиції; материнство і батьківство; статеві відмінності в природі та суспільстві; розподіл обов'язків під час виконання певної роботи; чоловічі й жіночі професії. У середніх і старших класах вивчення навчальних предметів дає широкі можливості для поглиблення й розширення знань учнів у цьому напрямі. На уроках літератури розкривається моральна краса рідного народу, його уявлення про щастя, під яким розуміють не лише кохання та сімейне благополуччя, а й правильний вибір місця в житті, прагнення до кращого майбутнього, поєднання особистого й суспільного. На історії учні знайомляться з розвитком шлюбно-сімейних відносин, історією моногамного шлюбу, з сім'єю як соціальним явищем. На правознавстві – зі змістом основних положень законодавства про сім'ю, шлюб, державний захист сім'ї та дитинства.

Особлива роль у статевому вихованні належить урокам біології, на яких учні отримують уявлення про розмноження і розвиток живих організмів; статеве і нестатеве розмноження; органи розмноження (будова чоловічих і жіночих статевих органів); дітородну функцію людини; вплив нікотину, алкоголю і наркотиків на спадковість; спадкові захворювання; ембріональний розвиток, гігієну вагітності; вікову періодизацію розвитку дитини; статеве дозрівання і відхилення у статевому розвитку; ранні статеві контакти та їх шкідливі наслідки; статеву гігієну та ін.

У морально-естетичній підготовці до сімейного життя використовують уроки музики і співів. Уроки фізкультури сприяють формуванню фізичних якостей особистості і необхідних у сімейному житті моральних якостей: чесних, щирих стосунків між особами різної статі. Заняття фізкультурою послаблюють передчасний статевий потяг, переключають гормональну активність статевого дозрівання на іншу діяльність, що поліпшує фізичний і розумовий розвиток школярів.

Важливою у статевому вихованні учнів є позакласна виховна робота. Виховні заходи покликані ознайомити їх із міжстатевими стосунками і

шлюбно-сімейними відносинами (бесіди, лекції, диспути, конференції, вечори запитань та відповідей та ін.), формувати правильну поведінку в міжстатевому спілкуванні, виконання властивої статевої ролі в суспільстві (спільну трудову діяльність учнів різної статі, виконання громадських доручень, організація туристичних походів, шкільних свят, спільне дозвілля тощо). [

Особливе місце у статевому вихованні належить родині, де дитина щодня знайомиться з великою кількістю взірців і форм поведінки батьків у різних ситуаціях. Найважливішими завданнями сім'ї у статевому вихованні є: виховання жіночності та мужності, статева просвіта і сексуальне виховання, формування досвіду нестатевої любові, підготовка до виконання численних подружніх ролей у майбутній власній родині.

У період статевого дозрівання підліткам, на думку А. Макаренка, особливо потрібен душевний контакт з батьками. Неприпустиме «шпигування» за дітьми, підозріле ставлення до дружби дітей різної статі. Це робить їх потайними, замкненими, позбавляє дорослих можливості благотворно впливати на їх психіку і поведінку.

Особливості статевого виховання підлітків різної статі

Статеве дозрівання впливає на психіку підлітка: починають формуватися чоловіча і жіноча психологія, з'являються думки, викликані статевим потягом, інтерес до протилежної статі, книг, кінофільмів, розмов дорослих на інтимні теми. Статевий потяг і енергія знаходять вихід не обов'язково в статевому об'єкті. Це можуть бути різні види діяльності (туризм, спорт, музика та ін.), які важливі для виховання особистості. Раннє збудження дитячої сексуальності психологічно шкідливе, оскільки затримує подальший психосексуальний розвиток.

В юнацькому віці особистість загалом досягає фізичної зрілості, остаточно формується статевая система. У юнаків цей період бурхливіший, ніж у дівчат, і характеризується підвищеною статевою збудливістю, різким зростанням еротичних інтересів і фантазій, потягом до осіб протилежної статі й підвищеною закоханістю. **Завершується первинна соціалізація, громадське становлення особистості, її соціальне самовизначення, активне входження в суспільне життя, формування духовних цінностей.**

А. Макаренко вважав за доцільне проведення серйозних бесід (окремо з юнаками і дівчатами) з питань статевої гігієни, а в старшому віці – з проблем небезпеки венеричних захворювань. Такі **бесіди повинні зачіпати «статеву мораль»**. Привід – цинічні розмови, підвищений інтерес до чужих сімейних справ, підозріле і не цілком пристойне ставлення до закоханих пар, легковажна дружба з дівчатами, неповага до жінки та ін.

Виняткове **значення у статевому вихованні** має формування у юнаків і дівчат **сором'язливості, почуття відповідальності за свої дії**. Вони мають усвідомити, що *статеві зв'язки без справжнього почуття є вульгаризацією статевої бажань*, яка позбавляє людину високого і прекрасного почуття. Легковажне статеве життя може стати причиною трагедій майбутньої сім'ї.

Види підготовки молоді до сімейного життя

Паралельно повинна відбуватися загальносоціальна, моральна, психологічна, правова та господарсько-економічна підготовка молоді до сімейного життя. Кожен з цих видів підготовки передбачає ознайомлення учнів з певними питаннями життя й діяльності сім'ї.

Загальносоціальна підготовка. *Виховання правильного розуміння дорослості, почуття відповідальності за свої вчинки; ознайомлення з особливостями сучасної сім'ї, її значенням у житті людини та суспільства; формування у молоді здатності планувати і реалізовувати свій життєвий шлях, самостійно приймати рішення з життєво важливих питань; виховання бережливого ставлення до свого здоров'я і піклування про здоров'я інших, уміння вести тверезий спосіб життя; вирішувати проблеми виховання дітей в сім'ї.*

Моральна підготовка. *Виховання готовності будувати сім'ю і рис сім'янина (доброти, чуйності, ніжності, турботливості, доброзичливості, терплячості, принциповості, вміння слухати й розуміти іншу людину, вірності й обов'язковості). Виховання почуттів честі та гідності у міжстатевих стосунках, критичного ставлення до неправильних установок стосовно протилежної статі – негативізму, споживацтва, байдужості тощо. Ознайомлення з системою вимог, яким повинна відповідати кожна стать, з правилами подружнього життя, культурою та етикою поведінки в сім'ї; організація досвіду нестатевої любові.*

Психологічна підготовка. *Спрямованість на іншу людину, розуміння її зовнішніх виявів і внутрішніх станів; розвиток уміння помічати переживання іншої людини, психологічно підтримувати її, формування таких рис, як симпатія, емоційна гнучкість, емоційна стабільність, розуміння потреб партнера, поблажливості, адаптивності, здатність поступатися; розвиток психологічної привабливості особистості, здатність до контакту з іншими людьми, вміння спілкуватись і співпрацювати. Ознайомлення учнів з психологічними основами дружби і кохання, морально-психологічного клімату в сім'ї, етапами досягнення подружньої сумісності, умовами гармонізації сімейних стосунків. Навчання розуміння психологічних відмінностей чоловіка і жінки, вміння враховувати їх у міжстатевому спілкуванні, готовності долати конфліктні ситуації у цих стосунках. Ознайомлення з прийомами саморегуляції, зняття стресів, самоконтролю та самокорекції поведінки.*

До статевозрілого віку молоді люди зобов'язані знати інформацію про захворювання, що передаються статевим шляхом, включаючи СНІД, і отримати поради щодо того, як їх уникнути.

Щодо питань планування сім'ї необхідно дати не тільки знання з приводу застосування протизаплідних засобів, але й розвинути в молоді **почуття відповідальності**. Молоді люди **повинні усвідомити**, що кожна небажана вагітність має **наслідки** – або прийдеться покінчити з мріями про подальшу освіту (не кажучи вже про кіно, концерти та інші розваги). На жаль, частіше буває, переривають вагітність, а це пряма загроза здоров'ю

молодшої жінки. Проте не слід удаватися в крайнощі, що зараз дуже поширено. Мається на увазі розвиток комплексів «страху перед дитиною».

Молоді потрібно давати конкретні рекомендації. Це означає, що замість того, щоб вчити: «Просто скажи – ні», треба показати «Як сказати – ні», Як зробити вірний вибір професії, манери одягатися, музики, фільмів, дозвілля, правильно спілкуватися, **ЯК** прийняти рішення щодо вживання алкоголю чи розвитку стосунків з протилежною статтю. Їм необхідні конкретні рекомендації про те, як переборювати і уникати тиску щодо статевих стосунків.

У школах необхідно застосовувати програму статевого виховання підлітків, в основу якої покладене виховання високої моралі та цінностей. Вона повинна містити такі концептуальні складові: 1. Підлітки повинні знати, що це не тільки нормально, а й найбільш правильно сказати "ні" сексуальним стосункам до шлюбу. 2. Підлітки повинні усвідомити, чому саме необхідно сказати "ні". 3. Підлітки повинні знати, як сказати "ні".

Суттєвим недоліком багатьох програм статевого виховання є їхня нездатність використовувати деякі ключові особливості підліткової психології. Насамперед до таких можна віднести ідеалізм. *Ефективна програма статевого виховання повинна враховувати, що підлітки, спостерігаючи помилки та невдачі у статевих стосунках своїх друзів, однолітків, батьків, прагнуть знайти кращі шляхи вирішення цих проблем.* Багато з них розуміють необхідність утримання від статевих стосунків до шлюбу. Однак при цьому вони прагнуть почути від дорослих, що сексуальна помірність - найкраща можливість і що це реально - сказати "ні" сексуальним стосункам до шлюбу. Ці діти заслуговують на моральну підтримку та допомогу, адже це не так просто – зберігати цінності в умовах надзвичайно сильного впливу як фізіологічних факторів, так і оточення, яке підштовхує їх до сексуальної близькості. Необхідна програма статевого виховання, яка змогла б пробудити в дітей все найкраще і дати їм більш високі моральні зразки.

Стадії сексуального розвитку за З.Фрейдом

Значний вплив на розгляд проблем міжстатевої поведінки мали вихідні положення психоаналітичної теорії З. Фрейда. На його думку, **статевий інстинкт є одним із обумовлюючих чинників розвитку та життєдіяльності** особистості. **Статевий інстинкт**, згідно Фрейду, є настільки **потужним фактором**, що, будучи некерованим, *паралізує процеси гальмування кори великих півкуль головного мозку й усуває вироблені культурою вміння людини контролювати свої почуття* – особистість неминує вступати в непримириме протиріччя з суспільством. Звідси – все соціальне життя людей зводиться до сексуальних конфліктних ситуацій. З. Фрейд запропонував **класифікацію стадій сексуального розвитку дитини**, яка дозволяє зрозуміти її становлення як *сексуальної істоти*. Хоча теорію З. Фрейда часто піддають критиці через її “пансексуалізм”, окремі її положення впливали і продовжують впливати на позиції вчених, особливо у галузі статевого розвитку і виховання. Дане Фрейдом пояснення стадій

психосексуального розвитку ґрунтується на передумові про те, що сексуальність дається від народження і розвивається далі аж до досягнення зрілості, охоплюючи низку певних ерогенних зон. На думку Фрейда розвиток індивіда проходить через чотири стадії: оральну, анальну, фалічну та генітальну. Латентний період не є стадією психосексуального розвитку. Фрейд припускав, що в процесі психосексуального розвитку невирішені конфлікти призводять до фіксації і утворенню певних типів характеру.

Особливості сексуальної поведінки підлітків

В.Є. Каган, підкреслює, що для адекватного розуміння сексуальної поведінки підлітків необхідно враховувати деякі обставини. **По-перше**, інтенсивність статевого потягу в цьому віці дуже велика. Це *період підлітково-юнацької гіперсексуальності*. **По-друге**, сексуальна активність носить характер, насамперед, *експериментування з новою функцією*, яка різко втручається в його переживання та міжособові стосунки. **По-третє**, *переживання сексуального потягу* у цьому віці тільки виливається у формі зрілої еротики, яка на початку дуже *насичена і напружена*. Необмежені можливості еротичних уявлень і фантазій при обмежених можливостях їх реалізації можуть створити потужне емоційне поле, яке іноді штовхає до екстремальних форм сексуальної поведінки. **По-четверте**, *вибух пубертатної сексуальності* проходить при вкрай **непідготовленій свідомості** (через відсутність відповідного статевого виховання на більш ранніх етапах розвитку). Вперше отримані у цьому віці **знання про реальні стосунки спричиняють ефект “розірваної бомби”** і викликають різні форми емоційного реагування (неприйняття, обурення, огида, потрясіння). **По-п’яте**, сексуальність у цьому віці ще ізольована від інших складових кохання: **сексуальна свідомість тільки формується**.

Класифікація стандартів сексуальної поведінки сучасних підлітків

Аналізуючи підліткову сексуальність І.С. Кон виділяє наступні її компоненти: поведінковий (мастурбація, сексуальні ігри, петтинг, статеве життя); емоційний (erotичні фантазії та переживання); когнітивно-оціночний (уявлення про природу сексуальності та ставлення до неї та інших її проявів). Отже, задоволення статевого потягу має різні форми і не зводиться лише до статевого життя. В контексті значимості статевого життя для сучасних підлітків слід зауважити, що існують відмінності у їх статевій поведінці та установках. **Ф. Райс зробив спробу класифікувати стандарти сексуальної поведінки сучасних підлітків і виділив наступні:**

- утримання;
- подвійний стандарт;
- секс з ніжністю, взаємними обов’язками і відповідальністю;
- секс з ніжністю і взаємними обов’язками, але без відповідальності;
- секс з ніжністю але без взаємних обов’язків;
- секс без ніжності;

- секс з прихованими мотивами.

Кожна з цих стратегій міжстатевої поведінки обумовлена цілою низкою психологічних чинників. З огляду на те, що сексуальна поведінка людини завжди особистісно опосередкована, І. С. Кон вказує на множинність соціальної мотивації сексуальної активності. “Одна і та ж сексуальна близькість може бути засобом розрядки фізіологічного збудження, дітонародження, досягнення чуттєвої насолоди, самоствердження, комунікації, маніпуляції іншими людьми, а також компенсаторною та ритуальною дією. Багатовимірність мотиваційних схем поведінки засвідчує складність такого психічного утворення як людська сексуальність. За Ф. Райсом, досить часто рушійною силою підліткової сексуальності є емоційні потреби, які не мають до сексу ніякого відношення. Ці емоційні потреби включають в себе бажання відчувати чийсь ніжність, позбутись самотності, отримати визнання, підтвердити свою мужність чи жіночність, підвищити самооцінку, виразити гнів або позбавитись нудьги. Отже, **статеві контакти стають засобом вираження і задоволення несексуальних потреб**. Це зумовлюватиме виникнення нових проблем в разі спроб підлітка задовольнити інші потреби через сексуальні відносини. Якщо не вдається отримати емоційне задоволення, то можливим наслідком може стати поглиблення депресії, зниження самооцінки, зменшення ступеню близькості, підвищена чутливість та понижена задоволеність сексуальними стосунками.